

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва
Департамент по образованию Мэрии г.Кызыла

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа № 20 имени Героев Отечества
города Кызыла Республики Тыва
«МБОУ СОШ №20 им. Героев Отечества» г. Кызыла

Республика Тыва, г. Кызыл, ул. Большеенисейская, зд. 2

РАССМОТРЕНО

методическим объединением
учителей нач. классов

Протокол № 1
от «29» 08.2024 г.

СОГЛАСОВАНО

Заместитель директора по НМР

Протокол № _____
от «30» 08.2024 г.

Донгак Ч.В.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Приказ № _____
от «30» 08.2024 г.

Попугалов Д.С.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

внеурочной деятельности

«Народоведение»

для 3 класса начального общего образования

на 2024-2025 учебный год

Составители:

Ооржак Лариса Суге-Маадыровна,

Салчак Алёна Владимировна,

Мачын Чейнеп Владимировна,

Демчик Ай-кыс Руслановна.

Кызыл, 2024

УЛУСЧУ УЖУРЛАР

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Бо программаны 1-4 класстарга шенелделиг өөредилге – номчулга ному «Улусчу ужурларга» даянып ургускан.

Улусчу педагогика амгы национал школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазының кол үндезинин тургузуп, ниити өөредилге системаларында чаа угланышкын, тускай быжыг турушту ээлеп турар. Чоннуң чаагай чаңчылдары, сагылга ёзулалдары, ужурлары улусчу педагогиканың кол өзээн тургуспушаан, өзүп орап салгалдың кижизидилгезиниң депшилгелиг аргаларын байлакшыдып турар.

Улусчу педагогиканың идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары өг-бүле кижидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Улусчу педагогика дээргн өг-беленин торел-болук улустун болгаш чоннун уруглар кижизидилгезинин дуржулгазы, а этнопедагогика ону шинчилээр эртем.Оон кол сорулгазы-улусчу педагогиканын ужур-утказын,аргаларын шинчилээри, оон депшилгелиг аргаларын ооредилге-кижизидилге ажылынга таарыштыр ажыглаары.

Проблемазы: өг-беле,торел-доргул харылзаалары,ундезин ажыл-агый,торээн чер-чурт дугайында айтырыглар,этикет,бойдус ужурлары,кижинин тура-соруу,сагыш-сеткили,оске чоннарнын культуразы.Бойдуска тыва кижинин хамаарылгазы,тыва кижинин унуш озумелге хамаарылгазы, дириг амытаннарга,куштарга хамаарылгазы,чоннун эскериглерин шын сагып, хайгааралга алынга кижизидер.

Сорулгазы:

-ада-өгбелеривистин,чоннун депшилгелиг дуржулгазын уругларга шингээтирери.

-амгы болгаш келир уенин салгалынын будуштут мозузун хевирлээри.

--уругларны ужур сагыыр толептиг кижилер кылдыр кижизидери.

--уругларнын чогаадыкчы шинээн сайзырадыры

--уругларнын аналитиктиг болгаш кара угааан-биле бодаар шынарларын сайзырадыры.

Программаның тургузуу:

1. Бойдус чаяалгазы;

2. Тыва кижинин унуш-озумелге хамаарылгазы;
3. Чуглуг куштар;
4. Танды кежи;
5. Чыл, ай, хонук саналгазы;
6. Ак-кок хемнин кижилери
7. Бойдус магадылалы

Өөреникчилерниң шингээди алып билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарынга кол негелделер.

3-ку классты доозуп турар өөреникчилерниң билип алып ужурлуг чүүлдери:

--Бойдуска тыва кижинин хамаарылгазын, чер ужурларын, аржаан ужурларын билири.

--Тыва кижинин унуш-озумелге хамаарылгазы: ыяш ужурларын, Ыдык ыяштарга чалбарыгларны, Тыванын чем унуштерин билири.

--Дириг амытаннарга, куштарга хамаарылгазын билири.

--Чыл, ай, хонук саналгазын билири.

--Сугнун кижиге ажык-дузазын, камнаарын билири.

--Чоннун эскериглерин шын сагып, хайгааралга алып билири.

3 класска «Улусчу ужурлар» деп эртемниң материал-техниктиг хандырылгазы

Ук эртемни өөредип турда, албан турар ужурлуг чуулдер:

1. Чогаалдарның сөзүглелдериниң экземплярлары четче санныг турар ужурлуг.

2. Эге школаның библиотеказының фондузунга албан турар ужурлуг документилер болгаш номнар:

- «Улусчу ужурлар» деп эртемге хамаарышкан нормативтиг документилер;
- авторлуг программалар;
- Тыва Республиканын өөредилге болгаш эртем яамызының сумелээн өөредилге номнары болгаш оларның даңзызы;
- өөреникчилер-биле ажылдап тургаш, ажыглаар янзы-буру карточкалар;

- дузалал литература (справочниктер, словарьлар, энциклопедиялар дээш оон-даа өске).

Амгы уениң негелдези-биле турар ужурлуг чуулдер:

- өөредилге-техниктиг херекселдер;
- янзы-буру көргүзүг материалдары (электроннуг таблицалар)
- мультимедийлиг компьютер;
- мультимедиолпроектор;

Улусчу уjurлар. 3класс (34 шак) неделяда 1 шак

№	Шаг ы	Тема	Сорулгазы	УУД өөредилгениң тускайлаң кылдыныглары болгаш баш бурунгаар планнаан түннелдери (предметтиг, метапредметтиг (оске эртемнер- биле холбаазы),бот- хууда билиглери	Эрттирер хүнү	
					п л а н	ф а к т
Кижиг болгаш бойдус чаялгазы.						
1	1	Бойдуска тыва кижиниң онзагай хамаарылгазы. «Итпиктин ыры» сөзү Ч.Кара-Күскенини, аялгазы С.Базыр-оолдуу.	Тыва кижиг бойдус-биле тудуш, ол кижини тынгарар, чемгерер ,хепкерер деп чувени билиндирери. Ырны чүгле дыңнаар эвес, а ону медереп, чүнүң дугайында бижээнинөөреникчилерге чедирер.	Бойдуска хамаарышкан уjurларны улустун аас чогаалындан билип алыры. Ырыны аяныг, бедик көдурлүүшкүннүг ырлаары.		
2	1	Чер уjurлары. Чуваш улустун тоолу «Алдын доозун»	Черге тыва кижиг кончуг камныг,ону кайы-хамаанчок кергетпес чораан деп ооредир.	Черге хамаарышкан улусчу уjurларны билип алыры.Номчаан тоолунун утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири.		
3	1	Аржаан уjurлары.	Аржаан тыва кижиге ыдыктыг, сүр-күчүлүг, кижиг секпереп,аарыын эмнедип алыр чүүл дээрзин билиндирер.	Аржаанга кандыг уjurлар сагыырын билири.Бодунун бодалын чугаалап, амыдырал-биле холбаары.		
4	1	Тоожудан үзүндү «Танды –Уула»	Танды-Уула Тывада онзагай черлернин бирээзи деп билиндирер.	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири		
5	1	К.Дасык «Төрээн суурум онзагай черлери»	Бодунун төрээн черинге ынак кылдыр кижизидер.	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип,		

		А.Конгар «Кызыл-Мажалык», «Ак-Довурак»		медерелдиг номчуп билири. Бодунун төрөөн черин чугаалап, эштериниң чугаазын дыннап амыдырал-биле холбаары.Шүлүкт ү аянныг номчууру		
6	1	Ыры «Хөндергейим» Сөзу:М Дугаржап, аялгазы:А Лаптан	Ырының сөзун өөредир.Ырыны ырладыр.Төрөөн черинге ынак болурун кижизидер.	Ырыны аянныг. көдүрлүүшкүннүг ырлап билири.		
7	1	Тываның каас-чаражы. С.Бүрбээ «Бедик даглыг мээн чуртум»	Тываның географтыг талаларын,кандыг онзагай черлерин барын билип алыр.	Шүлүктү аянныг номчуп, ооң утказын дамчыдып билири. Номчаан чуулунун утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири.		
8	1	Бойдус халаптары.	Бойдуста кандыг халаптар барын,оон канчаар чайлаарын өөредир	Бойдус халавының болу бээр ужуру болгаш уржуу чул дээрзин ханы билири.		
Тыва кижиниң үнүш-өзүмелге хамаарылгазы.						
9	1	Онза ырлыг ураанхайлар (тоолчургу чугаа)	Хөөмей,сыгыт,каргыр аа элдеп кайгамчыг чоннуң ырызы деп билиндирер	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири.Тоолчургу чугааны эдерти чугаалап билири.		
10	1	Ыяш ужурлары.Ыдык ыяштар.Тел ыяшка чалбарыг.Бай ыяшка чалбарыг.Хам дытка чалбарыг.	Ыяш-дириг өзүмел,Ыдык ыяш деп чул дээрзин билиндирер.Ыдык ыяштарның хевирлерин болгаш ужурларын билип алырынга өөредир.	Ыдык ыяштарның хевирлерин болгаш ужурларын билири. Ыдык ыяштарга чалбарыгны аянныг номчуп, чугаалап билири.		
11-12	2	Тараа. (тоолчургу	Тарааның тывага тыптып келгениниң	Номчаан чүүлүнүн утказын		

		чугаа) Салгын кыйгылары. Тываның чем үнүштери.	дугайында тоолчургу чугааны номчууру. Тыва Республиканың девискээринде чеже хире чем үнүштер өзүп турарын өөредир	ханы билип, медреселдиг номчуп билири. Тоолчургу чугааны эдерти чугаалап билири. Эм унүштерниң шынарларын шингээди алыры.		
13	1	“Чыжырганам чараш” СозуЧ. Кара-Куске, аялгазы: Д Шактар	Чыжыргананда кандыг шынарлар барын өөредир. Ырыны ырладыр.	Утказын билип алыры. Ырыны аянныг көдүрлүүшкүннүг ырлап билири.		
Чүглүг куштар						
14	1	Куштар дугайында. Ыры «Айлан-кужум»	Чериниң аайы-биле куштар аңгы бөлүктөргө чарлып турарын өөредир. Куштарның медээлерин билип алыр.	Номчаан чүүлүнүң утказын ханы билип, медреселдиг номчуп билири. Куштарны камгалаарын билири. Ырыны аянныг, көдүрлүүшкүннүг ырлап билири.		
15	1	Куштар – медээчилер. Ыры “Бора-Хөкпеш” Созу: Э Кечил-оол, аялгазы: С. Бюрбээ	Куштарның медээлерин билип алыр. Ырыны ырладыр	Номчаан чүүлүнүң утказын ханы билип, медреселдиг номчуп билири. Куштарны камгалаарын билири. Ырыны аянныг көдүрлүүшкүннүг ырлап билири		
16	1	Ыдык сурлуг куштар. Камгалалдыг куштар.	Кандыг куштарны ыдык сурлуг дээрзин база Кызыл дептер деп чул деп чувени билиндирер.	Номчаан чүүлүнүң утказын ханы билип, медреселдиг номчуп билири. Камгалалдыг куштарны танып аттарын шээжилээ-биле билири.		
17 - 18	2	Дуруяалар-эжеш куштар. Ыры “Эглип келир куштарым” Куу куш (тоолчургу	Дуруяалар чуге эжеш куштар дээрзин номчуп билиндирер. Ырыны ырладып өөредир.	Сөзүглелге хамаарышкан амыдыралдан болуушкуннарны аңгылап, чижек		

		чугаа)		кылдыр бээри.Ырыны ырлап билири.Утказын билип алып.		
Танды кежи						
19	1	Тываның ан-мени. Ыры «Койгунак»	Тывада кандыг аңнар барын база оларның кижилерге ажык- дузазы. Ырыны ырлап өөредир.	Номчаан чүүлүнүң утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Ырыны ырлап билири.Утказын билип алыры.		
20	1	Аңчы кижиниң сагыр ужурлары. Ыры «Диинчигеш»	Аңчы кижиниң сагыр ужурларын билиндирер. Ырыны ырлап ооредир	Номчаан чүүлүнүң утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Ырыны ырлап билири.Утказын билип алып.		
21	1	Аңчынын чалбары. Таңды Ээзинин чагы.	Чалбарыгны аянныг номчуп билирин чедип алып. Тоолчургу чугааны номчуп утказын билип алып.	Номчаан чүүлүнүң утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Утказын эдерти чугаалаары.		
22	1	Джуна Давиташвили «Жил охотник»	Шүлүктү аянныг номчуп билирин чедип алып.	Шүлүктү аянныг, бедик көдүрлүүшкүннүг номчууру.		
Чыл, ай, хонук саналгазы.						
23	1	Чыл календары.	Тыва чоннуң чыл календарын таныштырар.	Бодунуң өг- бүлезиниң кежигүннериниң төрүттүнген чылдарының аттарын тодарадып билири.		
24	1	Ай санаашкыны.	Ай санаашкыны дорт болуктен тургустунган деп чувени билиндирер.	Шагаа деп состуң утказын билири.		
25	1	Хүн дугайында.	Хүн-бойдустуң чаялгазы. Хүнге тыва улустуң хамаарылгазы	Номчаан чүүлүнүң утказын ханы билип,		

			ыдыктыг деп чүүлду билиндирер.	медерелдиг номчуп билири. Утказын эдерти чугаалаары.		
26	1	Хүн дуртунун санаашкыны.	Тыва улустун хун дуртун санаары бир ангы. Хун дуртун алды бөлүккө хуваарын өөредир.	Хүн дуртунун бөлүктөрүн билири. Хүн дуртунун бөлүктөрүгө дүүштүр амгы үени илередип билири.		
Ак-көк хемнин кижилери.						
27	1	Суг-амыдыралдың судалы.	Сугнун ажык-дуказы. Сугну тывалар шаандан тура унелеп, ыдыкшыдып келгенин билиндирер.	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Бодунун торээн черинде кара сугларны камнап, камгалап билири.		
28	1	Ыры «Арыкчыгаш» Сөзү: Э.Кечил-оол, аялгазы: С. Базыр-оол	Ырыны ырлап өөредир	Ырыны ырлап билири. Утказын билип алыр		
29	1	Тоолчургу чугаалар “Сут-Хөл”, “Тере-Хөл”	Тоолчургу чугааларнын медерелдиг номчулгазын чедип алыр.	Тоолчургу чугааларда аянын номчуп, утказын дамчыдып билири.		
30	1	Тоолчургу чугаа “Бии-Хем”	Бии-Хемни Чуге канчап ынчаар адай бергени. Тоолчургу чугааны шын медерелдиг номчулгазын чедип алыр.	Тоолчургу чугааны аянын номчуп, утказын дамчыдып билири		
31	1	Чашкын чагдырары. (Кыйгы)	Тывалар чашкын чагдырарда кандыг кыйгы салырын билип алыр.	Кыйгыны аянын, тода ,ыткыр номчуп билири. Утказын билип алыры.		
Бойдус магадылалы.						
32	1	Чоннун эскериглери.	Чоннун кандыг эскериглери барын	Номчаан чуулунун утказын ханы билип,		

			билиндирер.	медерелдиг номчуп билири. Чоннун эскериглерин амыдыралга ажыглап өөренири.		
33	1	Бойдус камгалалы.	Бойдусту камгалаары-кижи бүрүзүнүн хамааты хүлээлгеги деп чүүлдү ооредир.	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Бойдусту камгалаарын амыдыралга ажыглап билири.		
34-35	2	Ыры “Дуруя” Сөзү Ш.Суван, аялгазы В.Тока Туңнел кичээл	Ырынын сөзүн өөредир. Ырыны ырлап өөредир	Ырыны ырлап билири. Утказын билип алыр.		

АЖЫГЛААН ЛИТЕРАТУРА

1. Тыва Республиканың ниити өөрөдигезиниң куруне стандартының национал-девискээр кезээ. Национально-региональный компонент государственного стандарта общего образования Республики Тыва. - Кызыл: Тув. кн. изд-во, 2006. - С. 38-43.

2. Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования / М-во образования и науки Российской Федерации. - М.: Просвещение, 2010. - 31 с. - (Стандарты второго поколения).